

תהליך הפקת לקחי מלחמת ששת הימים בגייסות השריון

עם סיום מלחמת ששת הימים ניגשו גייסות השריון למלאכת הפקת הלקחים במלוא הרצינות. בשלב הראשון נאסף החומר התיעודי בכל הדרגים והרמות; ובד בבד הופצו שאלונים, כדי לאתר את העובדות כל עוד הן טריות בזיכרון המבצעים. קיומו כנסים לצורך שחזור המהלכים, וכן נערכו סיורי שחזור בשדות הקרב. כל אלה במסגרות רחבות למדי. במקביל גבה מדור היסטוריה במחלקת תורת חיל השריון (תח"ש) עדויות מדוקדקות תוך עימותן ואימותן לצורך כתיבת היסטוריה מוסמכת של קורות כוחות השריון במלחמה. הושלמו טיוטות לשני כרכים – החזית הסורית והחזית הירדנית – והמפעל כולו ממתין עדיין להשלמתו, שנקטעה עקב מלחמת יום הכיפורים. חקירה זו כננסה לפירוט המרבי.

עד כדי מעקב אחר קורות טנק בודד, במקרים שהדבר הזה נראה נחוץ. בעקבות כנסי השחזור כונסו בתדירות גבוהה "ועידות מח"טים" (כפי שנתכנו ישיבות מפקדי עוצבות השריון) לצורך דיון בבעיות שנתעוררו תוך כדי מהלך המלחמה, ושחייבו בחינה מחודשת של תורת השריון הצה"לית. צוותי מפקדים הכינו לכל סוגייה מצעים מפורטים, אשר כללו: תיאור התורה הקיימת, העובדות בשדות הקרב, ניסוח קפדני של הבעיה או הבעיות שנתעוררו במפגש התורה עם המציאות, והמלצות (לעתים חריגשמעיות ולפעמים ברות אחדות) לשינוי התורה או ליישומה השונה. לצורך זה לא נחסך זמן, והמאפיין הבסיסי של "ועידות מח"טים" אלו היה – ליכון כל בעיה ומציאה עד תום. מתוך המכלול הרחב של נושאים בהם טופל ב"ועידות" הללו יוזכרו בזה שלושה בלבד: הסיור המשוריין, חיל הרגלים המשוריין והסיוע הארטילרי לכוחות שריון.

הסיור המשוריין

לחיל השריון הייתה לפני מלחמת ששת הימים תפיסה ברורה ומגובשת בכל הנוגע לתפעול יחידות סיור בקרב, שהתבססה בעיקרה על התורה המקובלת בצבאות המערביים. אולם אין להתעלם מכך, כי יחידות אלו סבלו תוך כדי מלחמת ששת הימים אבדות ניכרות (מעל למשוער). במיוחד בפתחת רפיח ובעמק דותן. אבדות אלו לכשעצמן חייבו עיון וחקירה מחודשים בבעיה. בלם, הייתה זאת גישה מוטעית ביסודה, לו הניחו איפריורי שהאשם הוא בתורה הקיימת; ניתן היה גם להניח, כי זו לא הובנה כראוי על ידי המבצעים, או לא תורגמה כראוי מן ההלכה לשפת המעשה. ייתכן אפילו כי בעיצומו של קרב גילו אנשי הסיור להיטות יתר ("שאטארה" בעגה הצבאית הישראלית), ושאפו לבצע משימות שהיו מעל ומעבר ליכולתם המעשית. מאידך גיסא, אין גם להוציא מכלל חשבון, שדוקטרינה שנראתה הגיונית ותואמת את הצרכים בעתות שלום, נתגלתה כפגומה במבחן האכזרי של המלחמה.² כדי להגיע אל מסקנות בדוקות, שיש בהן

הטנק הכול יכול...

קווים בתורת השריון של צה"ל

אל"מ (מיל) פרופ' יהודה ואלך

מאמר זה נועד לעמוד על עיקרי התפתחות המחשבה השריונית בצה"ל מתום מלחמת ששת הימים ואילך, תוך הצבעה על לקחים שהופקו, על תפיסות תורתיות שהכויבו, ועל האתגרים אשר בפניהם ניצב השריון כמרכיב יסודי בצוות הקרב המשולב של המלחמה המודרנית.

כדי להתוות את הדרך לתפעול יחידות סיור בעתיד, קוימה שורה של מפגשים עם אנשי הסיור (במיוחד עם היחידות שנפגעו ביותר) לצורך חשיפת העובדות עד תומן. הוכן מצע ל"וועידת מח"טים", וקיים דיון נוקב. ואכן, הוחלט על שורה של שינויים, בעיקר הוספת אלמנטים משוריינים ממש ליחידות הסיור. עם מיסוד האוגדות בצה"ל אף רוכז גורם הסיור המשוריין ביחידות סיור אוגדתיות, בהנחה כי דבר זה יאפשר הפעלה גמישה מחד גיסא, והגברת כושר העמידה והביצוע של יחידות הסיור המופעלות מאידך גיסא. היה זה אך טבעי, שיחידות כאלו תמשכנה אל עצמן את מיטב הלוחמים. (זה היה גם ניסיון של יחידות הפשיטה למיניהן — כגון: P.P.A., S.A.S., L.R.D.G. של האימפריה הבריטית במלחמת העולם השני — יה בצפון אפריקה ובאיטליה). משום כך אין תימה, כי בשלב הראשון (הקריטי) של מלחמת יום הכיפורים הופעלו במרבית המקרים יחידות הסיור האוגדתיות המשווריינות כיחידות מחץ לשם בלימת האויב והכלתו. אין גם פלא, כי בעשותם כן, נשחקו חיש מהר. בעקבות מלחמת יום הכיפורים נתעורר אפוא צורך לחשוב מחדש על ייעוד הסיור המשוריין, אופי היחידות, תפקודן, הרכבן וציודן.

חיל הרגלים המשוריין

נכנסנו למלחמת ששת הימים כאשר במסגרת חיל השריון מצויות לא מעט יחידות חיל רגלים משוריין (חרמ"ש), הן בחטיבות המשוריינות ובעיקר בחטיבות הממוכנות, שהוקמו לאחר מבצע "קדש". הייתה קיימת

תורת תפעול ברורה לגבי יחידות אלו, אולם בפועל לא נמצא להן במלחמת ששת הימים אלא שימוש מועט. בהקשר זה כתבתי אז: "את הסיבות לכך (תורתיות, טכניות או שמא פסיכולוגיות) בוודאי יהיה צורך לחשוף בראש ובראשונה, לאחר מכן יידרש פתרון לבעיה (תורתית, ארגונית, או טכנית, ואולי אף שילוב כל הגורמים הללו או מקצתם)".³

בדיוני "וועידת המח"טים" הושמעו תהיות באשר לתפקוד החרמ"ש וייעודו, ואף חשו שבמלחמת ששת הימים לא יכלו לעמוד על מהותן. היה ברור כי נועד לו תפקיד נכבד במסגרת צוות הקרב המשוריין, למרות שלא בא לכלל ביטוי במערכה הספציפית שהסת"ימה זה עתה. אולם, כפי שעזר נראה להלן, אי שם בתקופה שבין מלחמת ששת הימים למלחמת יום הכיפורים נדוקה התורה לקרן זוית, והטעות האופטית של חוסר צורך בחרמ"ש, שנוצרה עקב מלחמת ששת הימים, קנתה לעצמה שביתה.

סיוע ארטילרי לכוחות שריון

עד מבצע "קדש" ועד בכלל, הייתה הארטילריה של צה"ל נגזרת, ברובה, כשהיא עונה לקצב ההתקדמות של חיל רגלים הנע ברגליו. ברם, כבר ב"קדש" הובחן בכך, שכוחות שריון יוצאים מהר מטווח הסיוע של הארטילריה הנגזרת, ואין ביכולתה של זו להריק את השריון הרוהר קדימה. אכן, רק הסוללות המועטות של ארטילריה מתנייעת (תומ"טים) שהיו אז בנמצא היו מסוגלות ללוות את השריון בכל מסעיו, ולהנחית במהירות אש לכל מקום נדרש. אחרי "קדש" נתוספו יחידות תומ"טים וכן יחידות מרגמות מתנייעות מקטרים שונים (81 מ"מ, 120 מ"מ ואף למעלה מזה).

אך במלחמת ששת הימים באה הארטילריה, ריה, בדומה לחרמ"ש, לביטוי מועט בלבד, ולא נוצרו כמעט מצבים קריטיים בהם נדרשו ריכוזי ארטילריה. התוצאה הייתה, שעם פרוץ מלחמת יום הכיפורים היה יחס הארטילריה לכוחות השריון בצה"ל קטן יותר מכל שאר צבאות העולם.

אויבי הטנק ושאננות

זמן לא רב לאחר סיום מלחמת ששת הימים חשתי באי נוחות משביעות הרצון העצמית המופרות שהתפשטה בקרב השריונאים, ומהתעלמותם הכמעט מוחלטת מהסכנות שמביאות עמן טכנולוגיות חדשות בלוחמה נגד טנקים; וזאת למרות שהספרות המקצועית בעולם טיפלה משך כל אותה תקופה בסכנות הנשקפות לשריון — ובעיקר לטנק — מתחכום כלי הנשק נגד טנקים, ועל אף העובדה שצבאות יריבינו רכשו לא רק כמויות ניכרות של כלי רק"ם, אלא גם שמו דגש רב על רכישת נשק נ"ט בכמויות ניכרות.

ב-1970 הופיע באנגליה ספרו של דאגלס אורגיל "הטנק — עיונים בתולדות הטנק

ובהתפתחותו".⁴ בספר זה ניבא המחבר את סופו של הטנק בעידן המודרני מחמת התפתחות הנשק הגרעיני והשכלולים היעצומים של הזרוע האווירית ושל הנשק נ"ט. ניצלתי הזדמנות זו, וביולי 1971 פרסמתי ב"מערכות שריון" מאמר בשם הפרובוקטיבי "הספר לטנק",⁵ שלא נבע מהזדהות עם מסקנות המחבר, אלא מרצוני לעורר את קוראי הביטאון — מפקדי השריון בסדר ובמילואים — לבחון את הנושא, להתמודד עם הבעיות שהוא מציג, ולצאת נשכרים מעצם קיומו של הדיון, יהיו תוצאותיו אשר יהיו.

העובדה שמדובר בספר של איש שריון מנוסה, בעל ראייה היסטורית וניתוח הגיוני, שהגיע ל"כפירה", נראתה לי כמחייבת את אנשי המקצוע "המאמינים" לבחון את השקפתם נוכח התקפה מוחצת זו; אולם למרבה הפלא הייתה תגובת השריונאים להתגרות זו... קול דממה דקה. איש לא טרח להגיב עליה, למרות שהובלטה דעת המחבר האנגלי, כי הפעלת השריון במלחמת העולם השנייה משני צדי החזית הייתה כבר **אנאכרוניזם**, שמשום מה לא הובחן בו.

גם עצתי בסייפא של המאמר "ושמא כדאי אף לתרגם ספר מעורר מחשבות זה לעברית, ולתועלת אותם שריונאים שאינם שולטים דיים בשפה האנגלית" זכתה להתממש רק כעבור עשר (!) שנים (ועוד מלחמה אחת!).

לא אמרתי נואש. כאשר פרסם הוגה הדעות הצבאי הנודע פ.א. מיקשה בשלהי 1971 בביטאון מקצועי גרמני מאמר על העליונות הצפויה של אמצעים נ"ט חדישים מתחכמים,⁶ ניצלתי הזדמנות זו והצגתי במרס 1972 את ממצאיו, שוב בביטאון חיל השריון, "מערכות שריון". השתמשתי אפילו בכותרת המשנה הפרובוקטיבית של מיקשה "האם הטנק מת?" ככותרת ראשית למאמרי, והוספתי כותרת משנה משלי: "עוד מסמר לארון המתים של השריון?". בראשית הרשימה הבאתי בהבלטה את הסייפא של מאמרו של מיקשה, בהתייחסו כנגד השריון אים את האשמה הכבדה, כי כפי שהפרשים סירבו בשעתם להכיר בעצמת האש הגוברת של כלי הנשק האוטומטיים, כך אין השריונאים כיום מודים בהתפתחות כלי הנשק נ"ט המודרניים. מיקשה טיפל ביסודות יות בכעיה של הגנת מרכז אירופה ומערכה בפני נחשול השריון הסובייטי הצפוי להציף את מערב אירופה; והוא הגיע בין היתר גם למסקנה, כי הגנה נ"ט הנה זולה ויעילה יותר מטנקים.

מיקשה הציב אתגר רציני ביותר לעצם קיומו ואורח הפעלתו של חיל השריון, ובעקבותיו ניסיתי שוב לעורר את אנשי השריון להרהר בנושא ההתמודדות המתמדת בין השריון לאמצעים נגד-טנקים, תוך הדגשה כי התעלמות מפרובלמטיקה זאת מעידה על נקטת מדיניות של בת יענה. הפעם, שלא כדוגמת המקרה הקודם,

יחידות סיור ויחידות חרמ"ש בפעולה

שריון בלתי נכונה, כפי שניסו להסביר מאוחר יותר רבים. אכן, רק לאחר שהוכינו בתדהמה על-ידי מכלול האמצעים שהיה בהם כדי "להשהות, לעכב ולשבש" את התקפות עוצבות השריון שלנו (ובמקרה זה התקפות-נגד), נמצאו הפתרונות בדרך הקשה, ולא תוך ראיית הנולד מראש. אך לא רק בתחום הלוחמה נ"ט לא השכלנו ללמוד. גם בתחום המבנה של כוחות שריון שגינו ולמדנו לקח מוטעה.

אסכולת "רק טנקים"

הדיון על הרכב כוחות השריון מלווה חיל זה מראשית הופעתו בשדה הקרב בשלהי מלחמת העולם הראשונה. ניתן למצות את הוויכוח בשתי אסכולות יסוד: הראשונה, של פולר, המכונה "רק טנקים",¹¹ גורסת כי גושא של מלחמת השריון בעתיד יהיה הטנק בלבד, ואילו כל שאר החילות והזרועות יוצמצמו ויגישו סיוע רק במקרים מיוחדים (לדוגמה: חי"ר יידרש רק באותם סוגי קרקע בהם טנקים אינם יכולים לנוע, כגון הרים גבוהים או אזורים ביצות). האסכולה השנייה, של לידל הארט, ראתה בלוחמת השריון העתידה שילוב של כל החילות והזרועות. היא ייעדה לחיל האוויר תפקידי זרוע ארטילרית ארוכת טווח, ודרשה שכל שאר יסודות צוות הקרב המשרייני יהיו משוריינים אף הם (חרמ"ש, תומ"טים, מט"נים, פלסים משוריינים וכו'). עובדה היא כי חיל השריון הבריטי נכנס למלחמת העולם השנייה כדוגל בתפיסה הפולקלית של "רק טנקים", ושילם בתחילה מחיר כבד, בעוד שחיל השריון הגרמני סיגל לעצמו את גישתו של לידל הארט (אם כי כתוצאה ממחסור בכלי רק"ם עבור החי"ר היה יישום זה בלתי מושלם), והשיג בתחילה הישגים ניכרים.

ובלים משוריינים אחרים בסיוע נרחב עד כמה שניתן של חיל האוויר¹⁰ — מן הדין שניתן את הדעת על כל אמצעי או מכלול אמצעים העלולים להשהות, לעכב או לשבש מלחמת התקפה זו. אין להסתפק באמירה, שאם אכן יקרה כדבר הזה, כבר נמצא פתרון, כפי שתמיד מצאנו. מוטב לחשוב מראש על פתרון למצבים כאלה ולאחרים העלולים להיווצר.

ראוי לחזור ולהדגיש, כי בהערכת המצב הצבאית אנו שוקלים את האפשרויות הפתוחות בפני האויב בטרם נשקול את אפשרויותינו. זה צריך להיות גם העיקרון המנחה, כשרגלים בדרכי השימוש של כלי נשק וחיל, עליו אנו משליכים את ייבנו במלחמה העתידה. מהן הסכנות שתארבנה לנו, ומה הדרכים הטכניות, הארגוניות והטקטיות לקדם פני סכנה זו? ניתוח מפוכח כזה — הוא אשר יחסוך מבוכה, ולא ההתעלמות מקיום סכנות.

יד ימין קשורה מאחורי הגב

ההצלחות — ובמיוחד זו של מלחמת ששת הימים — היקוה את חושינו, הרדימו את עירנותנו, וסללו את הדרך לשאננות שהיה בה מן היהירות והזלזול באויב. אין לך אינדיקטור טוב יותר לעובדה זו, מאשר אותה הססמה שהייתה נפוצה ערב מלחמת יום הכיפורים בקרב כל שדרות הצבא, שאם ינסו המצרים לצלוח את תעלת סואץ, יוכל צה"ל "לנפנף אותם חזרה עם יד ימין קשורה מאחורי הגב".

הלך מחשבה זה והגישה שנבעה ממנו הטביעו, להערכתנו, את חותמם על תגובותינו המבצעיות והטקטיות בימים הראשונים של מלחמת יום הכיפורים, יותר מאשר עצם העובדה שמחמת ההפתעה הבלתי צפויה וחוסר הכוננות, נכפתה עלינו טקטיקת

עוררו המאמרים תגובות,⁸ אולם מרבית המגיבים ניסו להשתמט מן הבעיות שהוצגו, והסתפקו בהפרחת הסממאות הידועות של עליונות הטנק בשדה הקרב וכיו"ב (יעידו על כך, בין היתר, גם כמה מן הכותרות: "אני בעד הטנק", "הטנק — מלך שדה הקרב", "המת השועט").⁹

כנגד תגובות אלה שבתי והתרעתי, כי אין די בכך שנשנן לעצמנו שוב ושוב את הסממאות הידועות על מקומו של הטנק במלחמה המודרנית, על יכולתו לגבור על כל הסכנות, על עליונותו בשדה הקרב ועל בכורתו בין שאר הזרועות והחילות; וכי מן הדין שנבחן אם הננו ערוכים באמת — מבחינת האמצעים הטכניים, המבנה הארגוני — ני ותורת הלחימה — לקדם את המצבים והסכנות הצפויים לנו בשדה הקרב של העתיד.

בחלק מהתגובות האמורות נעשה ניסיון "לפתור" את הבעיה, המוצגת על-ידי מיקשה, בהגדרתה כמיוחדת לגרמניה המערבית, הנמצאת במגננה מול הכוחות התוקפניים של ברית ורשה, ובקביעה שאנו איננו במצב כזה — ולפיכך כל העניין אינו רלבנטי לגבנו; אך זוהי טעות אופטית. הרי במלחמה יש לפחות שני צדדים. במקרה המוצג בפנינו הייתה נקודת המוצא של מיקשה הגנתה של גרמניה כלפי מזרח. ברם, אם הפתרון המוצע על ידו הוא נכון ויעיל, אזי הוא מציג אתגר חמור ביותר דווקא לצד התוקף. וזאת היא זווית הראייה אשר מחייבת את השריונאים למחשבה ולחיפוש פתרונות. סבורני, כי כיוון הפתרון ההגנתי של מיקשה ראוי לתשומת לב גם מבחינת ערכו ההגנתי. אף לשיטת אלה הסבורים, כי "במקרים של מלחמת התקפה כפי שאנו רגילים בצה"ל ובהרבה צבאות אחרים, הכוח הפורץ והמבקיע מורכב מטנקים

כאשר החליט צה"ל לאחר מבצע "קדש" להרחיב את היקף חיל השריון ולהרבות במספר החטיבות המשוריינות, הוא יצר שני סוגי חטיבות: האחת נקראה "חטיבת שריון" עם עדיפות טנקים בהרכבה, והשנייה "חטיבה ממוכנת" עם דגש על החרמ"ש. במבנה זה פעלו במלחמת ששת הימים, אך התבוננות מדויקת יותר תגלה, שברוב המקרים בהם נקראה חטיבה ממוכנת לפעול באופן עצמאי או בקשר מבצעי רופף עם כוחות אחרים, תוגבר בה יסוד הטנקים. (כך בחטיבה הממוכנת שלחמה בגזרת ירושלים, וגם בחטיבה הממוכנת שפעלה בכיבוש רמת הגולן.)

אולם קרה עוד דבר: במלחמת ששת הימים בא, כאמור, החרמ"ש לכיטוי מועט ביותר. הסיבה העיקרית הייתה, שבכל זירות המלחמה לחמנו אחר שלב התחלתי קצר, יחסית, נגד אויב נסוג, שלא עשה מאמצים רבים להתגונן ולהתנגד. ברדיפה זו אחר אויב נמלט לא היה צורך ומקום בהפעלת חרמ"ש. כמו כן לא היה בצורת קרב זו צורך רב בסיוע ארטילרי.

שתי עובדות אלו היה בהן כדי לעוות את דימוי המלחמה, וזאת יותר פסיכולוגית מהגייונית-שכלתנית. למרות שבעיית החרמ"ש ותפקידו לובנה, כאמור ביועידות המח"טים" שלאחר מלחמת ששת הימים, ואף הגיעו הלכתית למסקנות סבירות, הרי איכשהו בתרגום ההלכה לשפת המעשה גברה תמונת התעתועים של מלחמת ששת הימים על ההיגיון המפוכח. מצב עניינים זה מאופיין על-ידי הממרה של אחד ממפקדי השריון: "נתנו לי אלף טנקים – ואין כוח שיעמוד בפני!"

אין זה מקרה, שבין מלחמת ששת הימים למלחמת יום הכיפורים אוישו כמעט כל תפקידי המפתח בצה"ל על-ידי אנשי שריון, שכולם באו מקרב הטנקיסטים (רמטכ"לים, סגני רמטכ"לים וראשי אג"ם, ראש מה"ד, בהמשך אלוף פיקוד הדרום, מרבית מפקדי האוגדות). הם הטביעו, כמובן, את חותמם על המחשבה והנעשה בצה"ל. אינדיקציה לכך יש לראות בעובדה, שיותר ויותר פעולות תגמול, בעיקר בתקופת "מלחמת ההתשה", היו פעולות שריון, דוגמת פעולות כאראמה והפשיטה המשוריינת בחוף אפריקה. אפילו בשטחים בלתי מתאימים ביותר לתפעול שריון בגזרת ה"פתחלאנד" בדרום לבנון בוצעו פעולות תגמול משוריינות, שבמקרה אחד לפחות גרמו להארכה ניכרת של המבצע, הרבה מעבר למתוכנן ולהשקעת כוחות נוספים, עקב בעיות חילוץ של כלי רק"ם מהשטח הקשה. אולם באויפוריה השריונאית של אותם הימים אך מעטים שמו לב לכך.

כתוצאה מההשתלטות, הבלתי מודעת אולי, של אסכולת "רק טנקים" בין שתי המלחמות האחרונות שלנו קרה עוד דבר. במלחמת ששת הימים היינו עדים לתופעה, שמפקדי ח"יר שקיבלו טנקים תחת פיקודם

לא ידעו כיצד לתפעל אותם. החטיבה הירושלמית, חטיבת הצנחנים שפעלה בירושלים וכן חטיבת "גולני" שפעלה ברמת הגולן, לא הפיקו את מלוא התועלת מהטנקים שהיו תחת פיקודם. התחקירים שנערכו עם תום הקרבות חשפו בעליל, ששימוש יותר נכון בטנקים בשילוב עם הח"יר יכול היה לחסוך בעוצבות אלו אבדות ניכרות ולקצר בהרבה מאבקים אכזריים ועקובים מדם. לעומת זאת נתגלתה תמונה הפוכה במלחמת יום הכיפורים מרבית המפקדים שבאו מחיל השריון לא ידעו כיצד לתפעל את יחידות חיל הרגלים, שלפתע הורגש צורך בוער להפעילן ביחד עם הטנקים נוכח סכנת עצמת הנשק נ"ט של האויב. תופעה זו מתגלית תדיר במרבית תיאורי הקרבות של מלחמת יום הכיפורים. לעומת זאת היו אלה המצרים דווקא, שהפגינו בימים הראשונים של מלחמת יום הכיפורים רמה גבוהה של אינטגרציה של כל מרכיבי צוות הקרב המודרני, בעוד שאנו המכוננו כבעבר בגישה שביסודה הייתה תפיסת "רק טנקים" הפולרית, שכבר נכשלה במלחמת העולם השנייה. גישה זו התבססה על לקח מוטעה של מלחמת ששת הימים, והתעלמה לחלוטין מלקחי מלחמת העולם השנייה והמלחמות המוגבלות שלאחריה בפניות שונות של העולם.¹² ייתכן שרעיון מפקדת כוחות השדה יש בו כדי לספק פתרון לבעיה זו, שכיניתי אותה בעבר כ"הפרדה גזעית" מקצועית בין השריון לשאר הצבא.¹³

השריון ומכשוליו מים

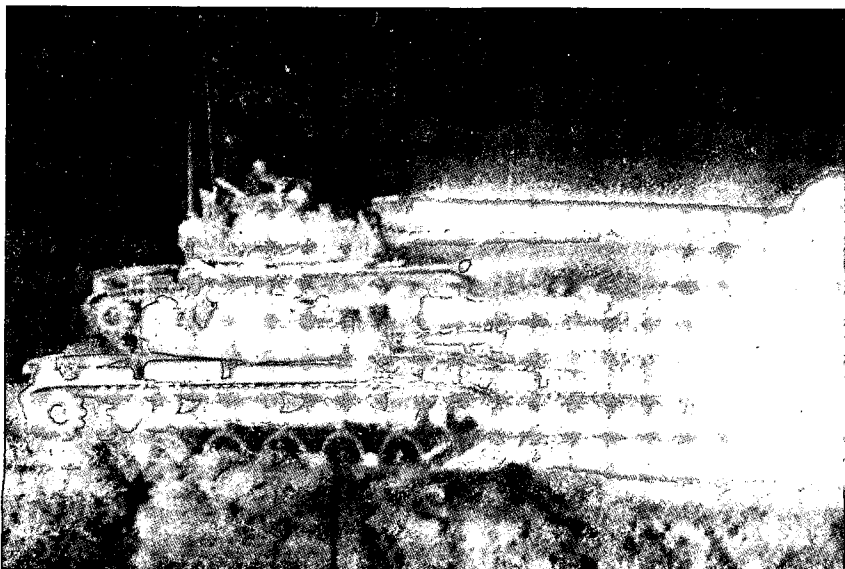
מלחמת ששת הימים הסתיימה כאשר בשתי חזיתות, המצרית והירדנית, חצצו מכשולי מים בינינו לאויב. היה זה אך טבעי שניתן את הדעת לבעיית צליחת מכשולי מים על-ידי כוחות שריון, וזאת בשני מובנים:

טנק בירי לילה

ראשית, משום שתיתכן סיטואציה בה אנו נרצה לצלוח אותם כדי להעביר מלחמה עתידה אל שטח האויב (עיקרון בו דגל צה"ל מאז מלחמת העצמאות!), ושנית, משום שתיתכן תוקפנות אויבת, שמהלך פתיחתה יחייב צליחת מכשול מים בעצמה ניכרת. ישבו אפוא על מדוכת סוגייה זאת, ופיתחו הן אמצעי צליחה והן תורה ותרגולות ביצוע. בראשית שנת 1972 נערך ליד סכר ראוופה בסיני תרגיל צליחה לילי לבחינת הנושא תחת עיניים הפקוחות של הרמטכ"ל דאז, רב-אלוף דוד אלעזר (רדו), עוזר שר הביטחון, האלוף טל, וכל סגל הפיקוד הבכיר של צה"ל, כאשר התרגיל מנוהל על-ידי ראש מה"ד דאז, האלוף שמואל גונן (גורודיש), ובראש הכוחות המתורגלים עומד מפקד גייסות השריון, האלוף אברהם אדן (ברן). היה זה באותה התקופה שהזכרתי לעיל, בה שלטו הטנקיסטים בכיפה.

תרגיל זה נחרת בזיכרונם של המשתתפים והנוכחים כמהומה רבתה עם שיבושים בלוח הזמנים המתוכנן ותקלות מתקלות שונות. הלקח הגורלי שהיה אז בפי-כל היה: שאם בצה"ל הדבר חורק ואינו "דופק", קל וחומר שלא יעלה בידי צבאות ערב להשתלט על הנושא.¹⁴

הדבר לא נתן לי מנוח; ניצלתי את השפעתו כחבר מערכת "מערכות שריון", ועמרת על כך שבביטאון יימסר מידע שוטף על כל תמרונים הצליחה של ברית-יורשה. ואכן, כך נעשה. אולם לרוע מזלנו התעלמנו מן הכתובות על הקיר, אם כי אפשר היה להבחין – לו רק רצינו! – בטקטיקה, בטכניקה ובאמצעים בהם נפתחה מלחמת יום הכיפורים. אך אז נחשב כרואה שחורות ודפטיסט במחננו כל מי שעקב אחרי תמרונים צליחת מכשולי מים של צבאות ברית-יורשה והתריע על כך, שכדוגמתם עלול לקרות גם בירתנו. והשאר הרי ידוע!

סיוע אווירי ולוחמת לילה

במבצע "קדש" ובמלחמת ששת הימים נהנו כוחות היבשה של צה"ל מעליונות אווירית של חיל האוויר שלנו, והחל משלבי המלחמה הראשונים ממש יכלו לסמוך על כך שיושט להם סיוע אווירי בשעת הצורך. כתוצאה מכך הניחו, שגם בעתיד יעמוד יתרון זה לצדם של כוחות השריון. התעלמו מלקח צבאות אחרים, שנאלצו להילחם מכלי שנהנו ממותרות אלו, כגון חיל השריון הצרפתי ב־1940, חיל השריון הרוסי ב־1941, חיל השריון הבריטי בראשיתה של מערכת צפון אפריקה ב־1941, הפלמרישל הגרמני רומל בשלב השני של מערכת צפון אפריקה החל במחצית שנת 1942, וכוחות השריון הגרמניים מול נחיתת בעלות-הברית המערביות בצרפת ב־1944.

אכן, עם פרוץ מלחמת יום הכיפורים נאלץ חיל האוויר של צה"ל לנהל קורס כל מעין מלחמה "פרטית" משלו, בטרם היה מסוגל להתפנות בצורה כלשהי להושטת סיוע לכוחות היבשה. (מעניין הרבה, שהרמטכ"ל הגרמני ערב מלחמת העולם הראשונה, הפלמרישל פון-שליפן, ניבא בדבר הזה כבר בשנת 1909 במאמרו "המלחמה בימינו", מבלי ששמו לב כראוי לתחזית הזאת). דבר זה יצר עבור כוחות השריון מצבים שלא נחזו מראש בצורה כזאת.

פתרון חלקי לבעיה יש כמוכן לראות בהעברת עיקר הלחימה לשעות החשכה (אם כי במערכת על-אל-חלפה באוגוסט/ספטמבר 1942 לאחר שאותרו שטחי ההיערכות והפרסה של השריון הגרמני, הותקפו אלה על-ידי הכריטים מהאוויר משך לילות רצופים בעזרת הנגרה). אמנם משך כל תקופת הקיום של גייסות השריון בצה"ל השקיעו מחשבה באפשרות הלחימה בלילה של טנקים, ואימוני לילה נכללו בתכניות האימונים של הצוותים ושל היחידות, אך עד מלחמת יום הכיפורים, ועד בכלל, לא הגיעו לפתרונות שישביעו במלואם את הרצון. יש לקוות שהשכלולים והשיפורים שהוכנסו בטנקים הקיימים, ובעיקר עיצוב הטנק הישראלי "מרכבה", ייתנו את המענה לבעיה, ויאפשרו בעתיד ניצול עצמת השריון גם בשעות החשכה.

מלחמת יום הכיפורים — מקרה פרטי?

מיד עם סיום מלחמת יום הכיפורים נשמעו דעות, כאילו מלחמת יום הכיפורים ומאורעותיה היו מקרה פרטי בלבד, ואין להקיש

מהם על המלחמה העתידה. עיסוקי בהיסטוריה לימודי, כי כל מלחמה היא מקרה פרטי ואינה דומה לקודמות לה (אף אם הדבר נראה לפעמים כך), ובוודאי לא תהיה דומה לבאות אחריה. לכן חשוב לשים אליה לב, ולא להתעלם ממנה. כל מלחמה מצביעה על כיווני התפתחות בעתיד, ולכן ראוי להיחקר ביסודיות לבל ניתפס בלתי מוכנים, לא רק חומרית אלא בעיקר מחשבתית.

עוד בטרם הסתיימה מלחמת יום הכיפורים, הושמעו בעולם דעות, שעידן השריון עבר ללא שוב, משום שצוות הקרב המסורתי מטוס-טנק נמצא כבלתי יעיל נוכח האמצעים נ"ט ונ"מ החדשים המשוכללים. (ראש הטוענים כך היה הגנרל הצרפתי בופר). ברם, היכן נקבע ועל סמך מה, שצוות הקרב המודרני הנידר חייב להיות זוגי? אין ספק, כי צוות הקרב חייב עתה, לאור ההתפתחויות האחרונות, להיות לפחות מרובע, כאשר דווקא אמצעי הנגר משתלבים בו באופן אורגני כאלמנטים ההתקפיים. די במבט חטוף בעיתונות המקצועית בעולם כדי לגלות, שמשני עברי "מסך הברזל" יושבים על מדוכת מבנה כוחות השריון, ורואים כבר צורך להוריד את אינטגרציית היסודות השונים (כולל מסוקי קרב) אל הדרג הנמוך של הפלוגה ואפילו המחלקה. (דבר המחייב קצינים שהוכשרו במיוחד לתפקידים אלה).

תהייה המסקנות אשר תהייה, אין לי כל ספק, כי אסכולת "רק טנקים" לא תענה עוד לאתגרים של המלחמה המודרנית (כפי שלא ענתה למעשה גם על אלה של מלחמות העבר!). ויש לחפש את הפתרון בשילוב מאוזן של צוות הקרב על כל מרכיביו, כאשר הטנק הוא אחד מהם, מסייע לאחרים ומסתייע בהם. עדיין לא נס' להם של דברי אותו מצביא יהודי אוסטרלי מהולל ומחונן במלחמת העולם הראשונה, לויטננט-גנרל (רב-אלוף) סיר ג'ון מונאש, וראויים הם לתשומת לב ולמחשבה:

"תכנית מושלמת לקרב מודרני דומה לפרטיטורה של יצירה תזמורתית. כאשר היחידות השונות והחילות הם כלי הנגינה, והמשימות שהם מבצעים הן קטעי הנגינה המיוחדים שלהם. כל יחידה ויחידה חייבת לבצע את כניסתה בדיוק ברגע הנכון, ולנגן את קטעה במסגרת ההרמוניה הכללית. כל התכנית מבוקרת על-ידי לוח זמנים מדויק, אליו חייב להתאים את עצמו בדיוקנות כל איש חי"ר, כל תותח כבר או קל, כל מרגמה

ומקלע בינוני, כל טנק וכל מטוס. אם לא כן — ישרור חוסר הרמוניה אשר יפגע בהצלחת המבצע ויגדיל את מחירו."¹⁵ מן הדין שנגלה עירנות מתמדת להפקת לקחים מניסיונוֹ-ראונו, ונעקוב בהתמדה אחר ניסיונם של אחרים, כדי ללמוד מהם.

הערות

1. על התפתחות זו עד מלחמת ששת הימים ראה: יהודה ואלך, "התפתחות המחשבה השריונית בצה"ל", מערכות, קצ"ו (197), טבת תשכ"ט, עמ' 19-12.
2. ראה יהודה ואלך, "מהלומה משוריינת נוסח צה"ל 1967", מערכות שריון, 19/18, יוני 1968, עמ' 12-6. בהדפסת מאמר זה נשמט משום מה הקטע הדין בסיור המשורייני, בעוד שבגרסתו האנגלית של המאמר "The Israeli Armored Corps in the Six Day War" Day War שראה אור בביטאון האמריקני ARMOR מאי/יוני 1968 הוא נמצא. אין עוד אפשרות לברר את סיבת ההשמטה — טעות בהדפסה (הבחור הסעטצער), או שמא פחד מעינא בישא.
3. "מהלומה...", שם, עמ' 12.
4. Douglas Orgill, *The Tank. Studies in the Development and the Use of a Weapon*, London, 1970. הופיע זה עתה בתרגום עברי בהוצאת "מערכות".
5. יהודה ואלך, "הספר לטנק", מערכות שריון, 23, יולי 1971, עמ' 40-41.
6. Lt. Colonel F.O. Miksche, "Mobility-Kill in der Grenzverteidigung. Ist der Panzer tot? Eine Studie", *Wehr und Wirtschaft*, 7.8.1971, pp. 364-369.
7. יהודה ואלך, "האם הטנק מת? עוד מסמר לארון המתים של השריון", מערכות שריון, 25, מרס 1972, עמ' 9-4.
8. למען האמת, גם הפעם לא "נשפכו" תגובות באופן ספונטני, אלא "נסחרו" ממרבית הכותבים עקב "נרנודיו" של עורך הביטאון.
9. "רקוויאם לטנק? תגובות למאמר 'האם הטנק מת?'", מערכות שריון 26, יולי 72, עמ' 11-17, 30.
10. שם, עמ' 16.
11. בלועזית: all tank.
12. אגב, יש בצה"ל קצינים הכופרים בכך שפעלנו בכלל במבוכתנו הראשונית לפי תפיסה כלשהי, אלא סבורים שנקטנו בתגובות "עליהום" אימפולסיביות בלבד.
13. "הספר לטנק", שם, עמ' 40.
14. גישה זו דומה לגישה שרווחה בצה"ל בסוף שנות ה-50 וראשית שנות ה-60. דהיינו, שהערכים לעולם לא יצליחו להטיס מטוסי סילון, דעה שנתבדה כמובן.
15. Lieutenant-General Sir John Monash, *The Australian Victories in France in 1918*, London, 1920, p. 56. ראה גם מאמרי: יהודה ואלך, "מונאש — מצביא יהודי חרשן שנשכח", מערכות, 255, אפריל 1977, עמ' 42-48.